

IMPERIALISME I ONG A AMÈRICA LLATINA

James Petras

Monthly Review (Vol.49,No.7), Desembre 1997

Traducció de l'original en anglès al castellà: Stephen A. Hasam

Ja a principis dels vuitanta, els sectors més perceptius de les classes dominants neoliberalistes se'n donaren de que les seves polítiques estaven polaritzant a la societat i provocant descontentament social a gran escala. Els polítics neoliberalistes començaren a finançar i promoure una estratègia paral·lela “des de baix”: la promoció d'organitzacions “de base” d'ideologia “anti estatista” per intervenir entre les classes potencialment conflictives, per crear un “coixí social”. Aquestes organitzacions, dependents financierament de recursos neoliberalistes, estaven directament involucrades en competir amb moviments socials per la lleialtat de líders locals i de comunitats activistes. Per la dècada dels noranta, aquestes organitzacions, descrites com a no governamentals, sumaven milers i estaven rebent prop de quatre mil milions de dòlars a escala mundial.

Neoliberalisme i les ONG

La confusió respecte el caràcter polític de les organitzacions no governamentals (ONG) prové de la seva història prèvia a la dècada dels setanta durant els dies de les dictadures. En aquest període les ONG estaven actives proveint ajut humanitari a les víctimes de les dictadures militars i denunciant violacions als drets humans. Les ONG recolzaven “cuines populars”, que permetien a les famílies víctimes sobreviure a la primera onada de la teràpia de xoc aplicada per les dictadures neoliberalistes. Aquest període va crear una imatge favorable, inclús entre l'esquerra, de les ONG; aquestes eren considerades part del “camp progressista”.

Però, inclús aleshores, els límits de les ONG eren evidents. Mentre atacaven les violacions de drets humans perpetrades per les dictadures locals, estranyament denunciaven als patrocinadors estatunidencs i europeus que les finançaven i assessoraven. Tampoc hi va haver un esforç seriós per vincular les polítiques econòmiques neoliberalistes i les violacions als drets humans amb el nou gir en el sistema imperialista. Òbviament, les fonts externes de finançament van limitar les esferes per a la crítica i l'acció en defensa dels drets humans.

En la mesura en que creixia la oposició al neoliberalisme a inicis de la dècada dels vuitanta, els governs estatunidencs i europeus i el Banc Mundial incrementaren el seu finançament d'ONG. Hi ha una relació directa entre el creixement de moviments socials que desafien el model neoliberal i els esforços per subvertir-los mitjançant la creació de formes alternatives d'acció social a través d'ONG. El punt bàsic de convergència entre les ONG i el Banc Mundial era la seva compartida oposició a “l'estatisme”. En la superfície, les ONG criticaven a l'Estat des d'una perspectiva “d'esquerra” que defensava a la societat civil, mentre que la dreta feia el mateix en nom del mercat. En realitat, però, el Banc Mundial, els règims neoliberalistes i les fundacions occidentals cooptaren i animaren a les ONG per socavar l'Estat nacional del benestar al subministrar serveis socials per compensar a les víctimes de les corporacions multinacionals. En altres paraules, a la

vegada que, des de dalt, els règims neoliberals devastaven a les comunitats inundant els respectius països amb importacions barates, extraient el pagament del deute extern, abolint la legislació laboral protectora del treball i creant una massa creixent d'obriers de sou baix i desocupada, les ONG van ser finançades per proveir projectes "d'autoajuda", "d'educació popular" i de capacitació laboral per absorbir temporalment a grups petits de pobres, per cooptar líders locals i per socavar lluites antisistemiques.

Les ONG es van convertir en la "cara comunitària" del neoliberalisme, íntimament relacionades amb aquells en la cúpula, complementant el treball destructiu d'aquests amb projectes locals. En efecte, els neoliberals van organitzar una operació de "pinça" o d'estratègia dual.

Desgraciadament, molts a l'esquerra s'enfocaren sols en el "neoliberalisme" des de dalt i a fora (Fons Monetari Internacional, Banc Mundial) i no en el neoliberalisme des de baix (ONG, micro empreses).

Les ONG es van convertir en la "cara comunitària" del neoliberalisme, íntimament relacionades amb aquells de la cúpula, complementant el treball destructiu d'aquests amb projectes locals. En efecte, els neoliberals van organitzar una operació de "pinça" o d'estratègia dual. Desgraciadament, molts de l'esquerra van enfocar sols el "neoliberalisme" des de dalt i de fora (Fons Monetari Internacional, Banc Mundial) i no el neoliberalisme des de baix (ONG, micro empreses). Una gran raó d'aquest descuit va ser la conversió de molts ex marxistes a la fórmula i la pràctica de les ONG. L'anti estatisme va ser el butlletí ideològic de trànsit d'una política de classe a una política de "desenvolupament comunitari", del marxisme a les ONG.

Típicament, els ideòlegs de les ONG contraposen el poder "estatal" al poder "local". El poder estatal es troba, segons argumenten, distant dels seus ciutadans, és autònom i arbitrari, i tendeix a desenvolupar interessos diferents o oposats als de la ciutadania, mentre que el poder local és necessàriament més proper i més responsiu a la gent. Independentment dels casos històrics on allò invers també ha estat cert, això deixa a fora la relació essencial entre els poders local i estatal: la veritat simple de que el poder estatal exercit per una classe dominant, explotadora, socavarà iniciatives locals progressistes, mentre que aquest mateix poder en mans de forces progressistes pot reforçar tals iniciatives.

La contraposició dels poders estatal i local ha estat utilitzat per justificar el paper de les ONG com a intermediari entre organitzacions locals, donadors neoliberals estrangers (Banc Mundial, Europa o Estats Units) i els governs de lliure mercat locals. Però l'efecte és enfortir els règims neoliberals mitjançant la tallada del vincle entre organitzacions i lluites locals per una banda, i els moviments polítics internacionals/nacionals per l'altra. L'èmfasi en "l'activitat local" als règims neoliberals els hi serveix, ja que permet als seus patrocinadors interns i estrangers dominar la política socioeconòmica macro i canalitzar la majoria dels recursos de l'Estat com a subsidis a capitalistes exportadors i institucions financeres.

Així, mentre els neoliberals estaven transferint propietats estatals lucratives als rics privats, les ONG no formaven part de la resistència sindical. Al contrari, estaven actives en projectes privats locals, promocionant el discurs de l'empresa privada (auto ajuda) a les comunitats locals al enfocar-se en les micro empreses. Les ONG van construir ponts ideològics entre els capitalistes de petita escala i els monopolis que es beneficien de les privatitzacions -tot en nom de "l'anti-estatisme" i de la construcció de societats civils-.

Mentre que els rics acumulaven grans imperis financers a partir de les privatitzacions, els professionalistes de classe mitjana de les ONG van rebre petites sumes per finançar oficines, transport i activitats econòmiques a petita escala.

El punt polític important és que les ONG van despolititzar sectors de la població, soscavaren el seu compromís amb les i els empleats públics i cooptaren líders potencials en petits projectes. Les ONG s'abstenen de les lluites del magisteri de les escoles públiques, mentre que els règims neoliberals ataquen a l'educació i al magisteri públic. Les ONG estranyament recolzen -en tot cas- les vagues i protestes contra els salaris baixos i retallades dels pressupostos. Com que el finançament educatiu de les ONG prové de governs neoliberals, eviten la solidaritat amb el magisteri públic en lluita. A la pràctica, allò de "no governamental" es tradueix en activitats contra el cost públic, alliberant així el gruix dels fons perquè els neoliberals paguin el subsidi als capitalistes exportadors, mentre que petites quantitats gotegen des del govern a les ONG.

En realitat, les organitzacions no governamentals no són no governamentals. Reben fons de governs ultramarins o treballen com a subcontractistes privats de governs locals. Freqüentment col·laboren obertament amb agències governamentals a casa o a l'estranger. Aquesta "subcontractació" soscava a professionals amb contractes fixes, els que són reemplaçats per professionals eventuais. Les ONG no poden proporcionar programes universals i complets de llarg termini com ho pot fer l'Estat del benestar. En el seu lloc proporcionen serveis molt limitats a un grup estret de comunitats. I més important, no rendeixen comptes dels seus programes a la gent local, sinó a donadors ultramarins. En aquest sentit les ONG soscaven la democràcia al treure de les mans de la gent local i dels seus funcionaris escollits els programes socials, per crear dependència de funcionaris ultramarins, no escollits, i de funcionaris locals ungits per ells.

Les ONG desvien l'atenció i les lluites de la gent del pressupost nacional cap a l'auto explotació per obtenir serveis socials locals. Això els permet als neoliberals retallar els pressupostos socials i transferir fons estatals per subsidiar mals deutes de bancs privats i subministrar préstecs a exportadors. L'auto explotació (auto ajuda) significa que, a més de pagar impostos a l'Estat i no rebre res a canvi, la població treballadora ha de treballar hores extres amb recursos marginals i gastar energies escasses per obtenir els serveis que la burgesia segueix rebent de l'Estat. Més fonamentalment, la ideologia de les ONG de "l'activitat voluntarista privada" soscava el sentit d'allò "públic": la idea de que el govern té una obligació per vetllar pels seus ciutadans i proveir-los vida, llibertat i la consecució de la felicitat; que la responsabilitat política de l'Estat és essencial pel benestar dels seus ciutadans. En contra d'aquesta noció de responsabilitat pública, les ONG fomenten la idea neoliberal de responsabilitat privada pels problemes socials, i la importància dels recursos privats per resoldre aquests problemes. En efecte, imposen una doble càrrega a la població pobre, que continua pagant impostos per finançar a l'Estat neoliberal per servir als rics, però quedant-li només l'autoexplotació privada per atendre les seves pròpies necessitats.

ONG i moviments sociopolítics

Les ONG emfatitzen projectes, no moviments; "mobilitzen" a la gent per produir als marges, però no per lluitar per controlar els mitjans bàsics de producció i de riquesa; s'enfoquen en la seva ajuda tècnica financera de projectes, no en les condicions estructurals que conformen la vida quotidiana de la gent. Les ONG coopten el llenguatge de l'esquerra: "poder popular", "apoderament" (empowerment) -obtenció d'habilitats i

quotes de poder-, “igualtat de gènere”, “desenvolupament sostenible”, “lideratge de baix cap a dalt” (bottom-up leadership). El problema és que aquest llenguatge està vinculat a un marc de col·laboració amb donadors i agències governamentals que subordinen l'activitat pràctica a polítiques no confrontacionals. La naturalesa local de l'activitat de les ONG significa que “l'apoderament” mai arriba més enllà d'influenciar àrees petites de la vida social, amb recursos limitats, i dins de les condicions permeses per l'Estat neoliberal i la macroeconomia.

Les ONG i el seu equip professional postmarxista competeixen directament amb els moviments sociopolítics per guanyar influència entre les dones, la població pobre i la racialment exclosa. La ideologia i pràctica de les ONG desvia l'atenció dels orígens i de les solucions de la pobresa (mirant cap avall i cap a dins, enlloc de cap amunt i cap a fora). Parlar de micro empreses enlloc de sobre eliminar l'explotació per la banca ultramarina com la solució, es basa en la noció de que el problema és de naturalesa individual, no degut a la transferència d'ingressos a l'exterior. L'ajuda d'ONG afecta a sectors petits de la població al generar entre comunitats competència per recursos escassos, que generen distincions insidioses i rivalitats inter i intra comunitàries, soscavant així la solidaritat de classe. El mateix és vàlid entre professionalistes: cadascú crea la seva ONG per sol·licitar fons de l'exterior. Competeixen al presentar propostes més convenients pels donants ultramarins, a la vegada que afirmen parlar en nom dels seus seguidors.

L'efecte net és una proliferació de les ONG que fragmenta a les comunitats pobres en agrupacions sectorials i subsectorials, incapaces de veure el quadre social més ampli que els afligeix i menys capaços encara d'unir-se en la lluita contra el sistema. L'experiència recent també demostra que donants ultramarins financen projectes quan hi ha “crisis”: desafiaments socials i polítics a l'status quo. Un cop afeblits els moviments, desplacen el seu finançament cap a “col·laboracions” tipus ONG, acomodant els projectes d'ONG dins de l'agenda neoliberal. És el desenvolupament econòmic compatible amb el “lliure mercat” el que es torna el punt dominant de l'agenda de finançament, i no la organització social pel canvi social.

L'estructura i naturalesa de les ONG, amb les seves postures “apolítiques” i el seu enfocament en l'auto ajuda, despolititzen i desmobilitzen a la població pobre. Les ONG reforcen els processos electorals alentides pels partits neoliberals i els mitjans massius de comunicació. S'evita l'educació política sobre la naturalesa de l'imperialisme, dels fonaments de classe del neoliberalisme, de la lluita de classes entre exportadors i treballadors temporals. Enlloc d'això, les ONG discuteixen sobre “els exclosos”, “els sense poder”, “l'extrema pobresa”, “la discriminació racial” o “de gènere”, sense anar més enllà dels símptomes superficials del sistema social que produeix aquestes condicions. Al incorporar a la població pobre a l'economia neoliberal merament a través “d'acció voluntària privada”, les ONG creen un món polític on l'aparença de solidaritat i d'acció social encobreix una conformitat conservadora amb l'estructura de poder nacional i internacional.

No és cap casualitat que, en la mesura en que les ONG s'han tornat dominants en certes regions, la independent acció política de classe hagi declinat, i el neoliberalisme segueixi sense ser impugnat. En suma, el creixement de les ONG coincideix amb l'increment en finançament sota el neoliberalisme i l'aprofundiment de la pobresa a tot arreu. Tot i les afirmacions sobre molts èxits locals, el poder general del neoliberalisme creix sense desafiament i les ONG busquen de manera creixent nínxols en els intersticis del poder.

L'intent de formular alternatives també ha estat obstaculitzat d'una altra manera. Molts de les i els ex líders de la guerrilla, dels moviments socials, sindicals i de les organitzacions populars de dones han sigut cooptats per les ONG. Alguns, sens dubte, s'han sentit atrets per l'esperança -o la il·lusió- de que això pogués donar-los accés a les palanques del poder per permetre'ls fer algun bé. De qualsevol forma, la oferta és temptadora: paga més alta (ocasionalment en divises dures), prestigi i reconeixement de donants de l'exterior, conferències i xarxes a ultramar, personal d'oficina i una seguretat relativa davant la repressió. En contrast, els moviments sociopolítics ofereixen pocs beneficis materials, però major respecte i independència i, el més important, llibertat per desafiar al sistema econòmic i polític. Les ONG i els seus bancs patrocinadors a l'exterior (Banc Interamericà de Desenvolupament, Banc Mundial) publiquen butlletins ressaltant històries exitoses de microempreses i altres projectes d'auto ajuda... obviant els alts índexs de fracassos a mesura que el consum decau, importacions barates inunden el mercat i taxes d'interès es disparen cap a dalt, com actualment a Mèxic.

Inclús els "èxits" toquen sols a una fracció petita de l'univers de la població pobre i tenen èxits només al grau en que altres no poden entrar al mateix mercat. El valor propagandístic d'èxits microempresarials individuals, és, però, important en fomentar la il·lusió de que el neoliberalisme és un fenomen popular. La freqüència d'esclats massius ocorreguts en regions de promoció microempresarial suggereix que la ideologia no és hegemònica i que les ONG no han desplaçat encara als moviments de classe independents.

Finalment, les ONG fomenten un nou tipus de dependència i de colonialisme econòmic i cultural. Els projectes són dissenyats, o almenys aprovats, amb la base en els "alineaments" i les prioritats dels centres imperials i les seves institucions. Són administrats i "venuts" a les comunitats. Les avaluacions són fetes per les institucions imperials. Canvis en les prioritats de finançament o avaluacions reprovatòries resulten en l'abandonament de grups, comunitats, granges i cooperatives. Tot i tots són creixentment disciplinats perquè compleixin amb les exigències dels donants i dels avaluadors de projectes. Els nous virreis supervisen i asseguren conformitat amb les fites, valors i ideologies del donador, així com de l'ús apropiat de fons. On ocorren "èxits", aquests són fortament dependents del recolzament exterior continu, sense el qual es col·lapsarien.

De moltes maneres, les estructures jeràrquiques i les formes de transmissió "d'ajuda" i de "capacitació" s'assimilen a la caritat del segle XIX, i els promotors no són molt diferents dels missioners cristians. Les ONG emfatitzen "l'auto ajuda" per atacar "el paternalisme i la dependència" de l'Estat. En aquesta competència entre ONG per capturar a les víctimes dels neoliberals, reben subsidis importants de les seves contraparts a Europa i als Estats Units. La ideologia d'auto ajuda emfatitza el reemplaçament d'empleats públics per voluntaris i per professionalistes en ascens socioeconòmic, contractats com a temporals. La filosofia bàsica dels intel·lectuals d'ONG és transformar "solidaritat" en col·laboració amb i subordinació a la macroeconomia del neoliberalisme, al desviar l'atenció dels recursos estatals de les classes riques i enfocar-la cap a l'auto explotació dels pobres.

Però mentre que el gruix de les ONG és creixentment un instrument del neoliberalisme, hi ha una petita minoria que intenta desenvolupar una estratègia alternativa que recolzi a l'antiimperialisme i a una política de classes. Aquesta última no rep fons dels Banc Mundial, o d'agències governamentals estadounidenques o europees, i recolza esforços per vincular el poder local amb les lluites pel poder estatal. Les ONG en aquesta minoria connecten projectes locals amb moviments sociopolítics nacionals: al ocupar latifundis,

defensar la propietat pública i la possessió nacional contra les empreses multinacionals. Proporcionen solidaritat política a moviments socials involucrats en les lluites per expropiar terres. Recolzen les lluites de les dones vinculades a perspectives de classe. Reconeixen la importància de la política en definir les lluites locals i immediates. Creuen que les organitzacions locals han de lluitar a nivell nacional i que els líders nacionals han de rendir comptes davant activistes locals.

Alguns exemples

Examinem alguns exemples del paper d'ONG i la seva relació amb el neoliberalisme i l'imperialisme en països específics:

Bolívia

Al 1985, el govern bolivià va llançar per decret la seva Nova Política Econòmica (NPE), congelant sous per quatre mesos mentre la inflació corria vertiginosament a una taxa anual de 15 mil per cent anual. La NPE va anular tots els controls de preus i va reduir o eliminar els subsidis als aliments i als combustibles. També va aportar les bases per la privatització de la majoria de les empreses estatals i l'acomiadament de treballadors del sector públic. Retallades massives en els programes de salut i d'educació eliminaren la majoria dels serveis públics. Aquestes polítiques d'ajust estructural, conegudes com a PAE, van ser dissenyades i dictades pel Banc Mundial i el Fons Monetari Internacional, i aprovades pels bancs i governs europeus i estadunidencs. El número de bolivians afectats per la pobresa va créixer geomètricament. Van seguir les vagues generals prolongades i confrontacions violentes. En resposta, el Banc Mundial, governs europeus i l'estadunidenc van subministrar ajuda massiva per finançar un "programa d'alleujament de la pobresa". La major part dels diners van ser enviats a una agència governamental boliviana, el Fons Social d'Emergència (FSE), que canalitzà fons a les ONG per implementar el seu programa. Els fons no van ser insignificants: al 1990, l'ajuda estrangera va sumar 738 milions de dòlars.

El número d'ONG a Bolívia va créixer ràpidament en resposta al finançament internacional: previ a 1980 hi havia 100 ONG; al 1992 n'hi havia 530 i augmentaven. Quasi totes les ONG estan orientades per atendre problemes socials creats per les polítiques de lliure mercat del Banc Mundial i del govern bolivià, a les que les desmantellades institucions estatals ja no poden respondre. De les desenes de milions de dòlars assignades a les ONG, només del 15 al 20 per cent va arribar a la població pobre. La resta va ser desviat per pagar costos administratius i salaris de professionalistes. Les ONG bolivianes van funcionar com a apèndix de l'Estat i van servir per consolidar el seu poder. Els nivells absoluts de pobresa es van quedar iguals i les causes estructurals de llarg termini -les polítiques neoliberals- van ser amortides per les ONG. A la vegada que no resolgueren el problema de la pobresa, els programes de pobresa administrats per les ONG enfortiren al règim i debilitaren la oposició als PAE. Les ONG amb els seus grans pressupostos explotaren als grups vulnerables i van aconseguir convèncer a alguns líders de la oposició que podrien beneficiar-se de treballar amb el govern. Segons un observador, comentant sobre el paper de les ONG en el "programa de pobresa": "Si això [els programes de les ONG] no va crear recolzament directament, almenys va reduir la oposició potencial al govern i al seu programa".

Quan el magisteri públic de La Paz es va declarar en vaga protestant per un sou mensual

de 50 dòlars i l'amuntegament a les aules, les ONG la ignoraren; quan epidèmies de còlera i febre groga es propagaven enmig del medi rural, els programes d'auto ajuda de les ONG eren impotents on un programa universal de salut pública hauria estat exitós en prevenir-les. Les ONG sí que van absorbir a molts dels intel·lectuals ex esquerranosos i els convertiren en apologetes del sistema neoliberal. Els seus seminaris sobre la "societat civil" i la "globalització" obviaren el fet de que els pitjors explotadors (els posseïdors privats de mines, els nous agroexportadors rics i els consultors altament remunerats) eren membres de la "societat civil", i que els PAE eren un disseny imperial per obrir els recursos minerals del país al pillatge desregulat.

Xile

A Xile sota la dictadura de Pinochet entre 1973 i 1989, les ONG van desenvolupar un paper important denunciant violacions als drets humans, preparant estudis crítics del model neoliberal i sostenint cuines populars altres programes de pobresa. El seu número es va multiplicar amb l'adveniment de les lluites populars massives entre 1982 i 1986 que amenaçaren amb derrocar la dictadura. Fins al grau que expressaven una ideologia, aquesta estava orientada cap a la "democràcia" i el "desenvolupament amb equitat". De les quasi 200 ONG, menys de cinc plantejaven un anàlisi i una exposició crítics dels vincles entre les polítiques de lliure mercat patrocinades pel Banc Mundial i la taxa de pobresa del 47 per cent.

Al juliol de 1986 hi va haver una exitosa vaga general -un grup guerriller quasi aconseguí executar a Pinochet- i Estats Units va enviar a un representant (Gelbhard) per mediar una transició electoral entre sectors més conservadors de la oposició i Pinochet. Es va establir un calendari electoral, organitzat un plebiscit, i van reemergir partits electorals. Va ser forjada una aliança entre demòcrata cristians i socialistes que eventualment va guanyar el plebiscit, que acabà el govern de Pinochet (però no el seu comandament de les forces armades i de la policia secreta); aquesta aliança va guanyar subseqüentment la presidència.

Els moviments socials que van jugar un paper vital en acabar la dictadura van ser marginats. De recolzar als moviments les ONG van passar a col·laborar amb el govern. Els professionalistes demòcrata cristians i socialistes de les ONG es van convertir en ministres d'Estat. De crítics de les polítiques de lliure mercat de Pinochet es van convertir en els seus celebradors. L'ex president de CIEPLAN, (un institut major d'investigació), Alejandro Foxley, va prometre públicament continuar administrant indicadors macro econòmics de la mateixa manera que el ministre de Pinochet. Les ONG van ser instruïdes pels seus donants estrangers per acabar el seu recolzament a moviments independents de base i a col·laborar amb el nou règim civil neoliberal. Sur Profesionales, una de les ONG d'investigació més conegudes, va realitzar estudis sobre la "propensió a la violència" en les barriades -informació útil a la policia i al nou govern per reprimir moviments socials independents-. Dos dels seus principals investigadors amb especialitat en moviments socials es van convertir en ministres governamentals, i administraren polítiques econòmiques que crearen les desigualtats de l'ingrés més esbiaixades en la història xilena recent.

Els vincles externs de les ONG i les ambicions professionals dels seus líders van jugar un paper major en socavar al moviment popular creixent. La majoria dels seus líders es van convertir en funcionaris governamentals, els qui cooptaren a líders locals, a la vegada que socavaven les assemblees de tipus popular a les comunitats. Entrevistes de dones

actives a la barriada de Lo Herminda revelaren el canvi en el període postelectoral. “Les ONG ens van dir que degut a que havia arribat la democràcia, ja no hi ha necessitat de continuar els programes [de cuines populars]. Vostès ja no ens necessiten”. Creixentment, les ONG condicionaren les seves activitats al recolzament del règim “democràtic” de lliure mercat. Els funcionaris de les ONG continuaren utilitzant la seva retòrica participativa per aconseguir vots pels seus partits en el govern i per aconseguir contractes governamentals.

Un impacte impressionant de les ONG a Xile va ser en relació amb el “moviment femení”. El que començà com un grup activista prometedor a mitjans dels vuitanta va ser gradualment pres per les ONG que publicaven butlletins costosos des d'oficines ben moblades. Les “líders”, que vivien en barris elegants, representaven a un número cada cop menor de dones. Durant la Conferència Feminista Llatinoamericana de Xile al 1997, un grup militant de feministes xilenes de base (les “autonomistes”) manifestà una crítica radical a les feministes de les ONG per entreguistes a canvi de subsidis governamentals.

Brasil

El Moviment social més dinàmic a Brasil és el Moviment de Treballadors Rurals Sense Terra (MST). Amb més de 5 mil organitzadors i varies desenes de milers de simpatitzants i activistes, ha estat directament involucrat en centenars d'ocupacions de terres durant els últims anys. En una conferència organitzada al maig de 1996, en la que vaig parlar, el paper de les ONG va ser un dels temes a debat. Un representant d'una ONG holandesa va aparèixer en escena i va insistir en participar. Quan se li va dir que la junta estava tancada, va respondre que tenia una “proposta” per finançar (300 mil dòlars) el desenvolupament comunitari, i va insistir en entrar. En termes unívocs líders del MST li van dir que no estaven en venda i que, de totes formes, l'MST dissenya els seus propis “projectes” segons les seves pròpies necessitats, i que no necessiten tutors d'ONG.

Més tard, el comitè de dones del MST va discutir en una reunió recent amb una ONG feminista arrelada en el medi rural. Les dones del MST pugnaven per una perspectiva de lluita de classes que combinés acció directa (ocupacions de terres) i lluita per reformes agràries amb la igualtat de gènere. El personal professional de les ONG insistia en que les dones del MST trenquessin amb les seves organitzacions i recolzessin un programa minimalista de reformes estrictament feministes. El resultat final va ser un acord tàctic d'oposició a la violència domèstica, registrar a dones com a cpas de família i fomentar la igualtat de gèneres. Les dones del MST, majorment filles de camperols sense terra, van percebre al personal professional de les ONG com fent carrera i divisiu, indisposat a desafiar a la èlit econòmica i política opressora de tot el camperolat. Tot i la seva crítica als seus companys masculins, elles sentien clarament major afinitat amb el moviment que amb les ONG “feministes” col·laboracionistes de classe.

En la nostra discussió, l'MST va distingir entre les ONG que contribueixen al moviment (diners, recursos, etc.) per finançar la lluita de classes, i les ONG que són essencialment aparells missioners que fragmenten i aïllen al camperolat, com és el cas de molts projectes d'ONG patrocinats pel Banc Mundial, l'Agència Internacional pel Desenvolupament d'Estats Units (USAID) i els pentecostes.

El Salvador

A través de tota Amèrica Llatina militants camperols han manifestat crítiques serioses sobre el paper i les polítiques de la gran majoria de les ONG, particularment sobre l'actitud patronitzadora i dominant que despleguen rere la seva retòrica congraciadora "d'apoderament popular" i participació. Em vaig confrontar directament amb això durant una visita recent a El Salvador, on vaig impartir un seminari per l'Aliança Democràtica Camperola (ADC), que representa a 26 organitzacions de treballadors sense terra o camperols.

Part de la nostra col·laboració involucrava al desenvolupament conjunt d'un projecte per finançar un centre de capacitació i investigació dirigit per camperols. Juntament als líders de l'ADC vam visitar a una agència canadenca privada, CRC SOGEMA, que va ser subcontractada per CIDA, l'agència d'ajuda per l'exterior del govern canadenc. Van administrar un paquet d'ajuda de 25 milions de dòlars canadencs per El Salvador. Abans de la nostra visita, un dels líders de l'ADC havia tingut una discussió informal amb un dels associats salvadorenys de CRC SOGEMA. Va explicar la proposta i la seva importància per estimular la investigació participativa arrelada entre el camperolat. El representant de CRC SOGEMA va procedir a dibuixar la figura d'una persona en un tros de paper. Va assenyalar el cap. "Això", va dir, "són les ONG: pensen, escriuen i preparen els programes". Després va apuntar a les mans i als peus: "aquests són els camperols: subministren les dades i implementen els projectes".

Aquest episodi revelador va ser el teló de fons per la nostra reunió formal amb la direcció de CRC SOGEMA. La directora ens va dir que els fons ja estaven assignats per a una ONG salvadorenca: la Fundació Nacional pel Desenvolupament (FUNDE), una firma de consultoria de professionals en ascens socioeconòmic. Ella va alentir als líders camperols a cooperar i involucrar-se perquè, va dir ella, seria "apoderant". En el curs de la conversa va destacar el fet que l'associat salvadorenys de CRC SOGEMA, qui havia expressat aquesta visió escandalosa de la relació entre ONG (el cap) i el camperolat (els peus i les mans) era un enllaç entre FUNDE i SOGEMA. Els líders de la ADC van respondre que, mentre FUNDE era tècnicament competent, els seus "cursos" i investigació no complien amb les necessitats del camperolat i que tenia una actitud molt paternalista cap a aquest. Quan la directora canadenca va demanar un exemple, els líders d'ADC van relatar l'incident del "dibuix polític" i el paper al que relegava al camperolat.

Aquest va ser, va dir la directora de SOGEMA, un "incident molt desafortunat", però no obstant, estaven compromesos a treballar amb FUNDE. Si l'ADC desitjava tenir un impacte, més li valdria assistir a les juntes de FUNDE. Els líders de l'ADC van assenyalar que el disseny i les fites del projecte havien sigut elaborades per professionalistes de classe mitjana, a la vegada que el camperolat era convidat a col·laborar subministrant dades i assistint als "seminaris" d'ells. En una arrancada d'enfadament, la directora va donar per acabada la junta. Els líders camperols estaven furiosos: "Per què ens van fer creure que ells [l'agència canadenca] estaven interessats en la participació camperola, en la democràcia i en tota la demás merda, quan ja estaven endollats a les ONG que no representen ni a un sol camperol? Aquest estudi mai serà llegit per cap camperol, ni serà per res rellevant per la nostra lluita per la terra. Tractarà sobre la "modernització" i de com robar-li al camperolat les seves terres, i convertir-les en granges comercials o en zones turístiques".

Conclusió

Els managers de les ONG s'han tornat hàbils en dissenyar projectes. Transmeten la nova

retòrica “d'identitat” i “globalisme” cap a l'interior dels moviments populars. Les seves activitats i textos promouen la cooperació internacional, l'auto ajuda, les micro empreses, i forgen vincles ideològics amb els neoliberals, a la vegada que forcen a la gent a la dependència econòmica de donants de l'exterior. Després d'una dècada d'activitat en ONG, aquests professionals han “despolititzat” i desradicalitzat zones senceres de la vida social: a les dones, als barris i a les organitzacions de joves. Al Perú i Xile, on les ONG s'han arrelat fermament, els moviments socials radicals han declinat.

Les lluites locals entorn a problemes immediats són l'aliment i la substància que nodreix moviments emergents. Les ONG emfatitzen sens dubte “allò local”; però la qüestió crucial és la direcció que prenguin les accions locals: si plantejaran els problemes majors del sistema social i es connectaran amb altres forces locals per confrontar a l'Estat i als seus patrocinadors imperials, o si es tomben cap a dins, a la vegada que acudeixen a donants estrangers, i es fragmenten en una sèrie de suplicants que competeixen els uns contra els altres per subsidis de l'exterior. La ideologia de les ONG promou aquesta última.

Els intel·lectuals de les ONG freqüentment escriuen sobre la “cooperació”, però sense prestar-li atenció al preu i a les condicions per la obtenció de la cooperació dels règims neoliberals i de les agències de finançament ultramarines. En el seu paper com a mediadors i gestors, recaptant fons a ultramar i aparellant-los amb projectes acceptables tan a donadors com a receptors locals, els “empresaris de fundacions” (foundation entrepreneurs) estan involucrats en una nova política similar a la dels “enganxadors” de mà d'obra del passat no tan llunyà: reunint en grup a dones per ser “capacitades”; instal·lant micro empreses subcontractades a productors majors o a exportadors, utilitzant mà d'obra barata. La nova política de les ONG és essencialment la dels així anomenats compradors en l'antiga Xina portuguesa, agents al servei d'una potència estrangera que exerceixen com a caps de treballadors nadius: no produeixen productes nacionals; en canvi, vinculen donadors estrangers de fons amb mà d'obra local (micro empreses d'autoajuda) per facilitar la continuació del règim neoliberal. Els mànagers de les ONG són fonamentalment actors polítics, els projectes i tallers de capacitació dels quals no tenen cap impacte econòmic en incrementar els ingressos de camperols i treballadors. Però les seves activitats sí que tenen un impacte en distraure a la gent de la lluita de classes a formes de col·laboració amb els seus opressors.

Per a justificar aquest enfocament, les ideologies de les ONG sovint invoquen el “pragmatisme” o el “realisme”, citant l'ocàs de l'esquerra revolucionària, el triomf del capitalisme a l'Orient, la “crisi del marxisme”, la pèrdua d'alternatives, la força d'Estats Units, els cops i la repressió dels militars. Aquest “possibilisme” és utilitzat per convèncer a l'esquerra perquè treballi dins dels nínxols del lliure mercat imposats pel Banc Mundial i per l'ajust estructural, i per confinar la política als paràmetres electorals imposats pels militars.

El “possibilisme” pessimista dels ideòlegs de les ONG està necessàriament carregat cap a un costat. Aquests s'enfoquen en les victòries electorals neoliberals i no en les protestes massives postelectorals i en les vagues generals que mobilitzen a grans números de gents en activitats extraparlamentàries. Veuen l'ocàs del comunisme a finals de la dècada dels vuitanta i no el renaixement de moviments socials radicals a mitjans de la dècada dels noranta. Descriuen els constrenyiments imposats pels militars a polítics electorals sense mirar els desafiaments als militars per les vagues generals a Bolívia, les rebel·lions urbanes a Caracas i les guerrilles zapatistes. En poques paraules, els possibilistes defugen la dinàmica de les lluites que s'inicien a nivell sectorial o local dins dels paràmetres electorals dels militars, i després són impulsats cap amunt i fora d'aquests

límits pels fracassos dels possibilistes en satisfer les demandes i les necessitats elementals de la gent.

El pragmatisme de les ONG és igualat per l'extremisme dels neoliberals. La dècada dels noranta ha estat testimoni d'una radicalització de les polítiques neoliberals, dissenyades per anticipar-se a les crisis, mitjançant l'entrega d'oportunitats encara més lucratives d'inversió i d'especulació a la banca estrangera i a les multinacionals: el petroli al Brasil, Argentina, Mèxic, Venezuela; salaris més baixos i pagues menors de seguretat social; major exempció d'impostos; i l'eliminació de tota legislació laboral protectora dels treballadors. L'estructura de classe llatinoamericana actual és més rígida i l'Estat està més directament lligat a les classes dominants que mai. La ironia és que els neoliberals estan creant una estructura polaritzada de classes molt més propera al paradigma marxista de la societat que a la visió de les ONG.

Per això el marxisme ofereix una alternativa real al ONGisme. I a Amèrica Llatina sí que existeixen intel·lectuals marxistes, els quals escriuen i parlen a favor de moviments socials en lluita, compromesos amb compartir les mateixes conseqüències polítiques. Són intel·lectuals "orgànics", que són bàsicament part del moviment -les gents de recursos que subministren anàlisis i educació per la lluita de classes, en contrast amb els intel·lectuals "postmarxistes" de les ONG, els qui estan inserits en el món d'institucions, seminaris acadèmics, fundacions estrangeres, conferències internacionals i informes burocràtics. Els intel·lectuals marxistes reconeixen el centralisme de les lluites locals, però també accepten que l'èxit d'aquelles lluites depèn en gran mesura del resultat de la lluita entre classes pel poder estatal a nivell nacional.

El que ofereixen no és una "solidaritat" jeràrquica d'ajuda externa i de col·laboració amb el neoliberalisme, sinó solidaritat de classe i dins de la classe; la solidaritat de grups oprimits (dones i gent de color) contra els seus explotadors estrangers i interns. L'èmfasi principal no està en les donacions que divideixen classes i pacifiquen a petits grups durant un temps limitat, sinó en l'acció comú per membres de la mateixa classe, compartint el seu predicament econòmic comú, lluitant per millores col·lectives.

La força d'intel·lectuals marxistes crítics resideix en el fet de que les seves idees estan en harmonia amb realitats socials canviants. La creixent polarització de classes i les confrontacions violentes en augment estan a la vista. Així, mentre que els marxistes són numèricament dèbils en el sentit institucional, són estratègicament forts a mesura que comencen a connectar-se amb una nova generació de militants revolucionaris, des dels zapatistes a Mèxic fins l'MST a Brasil.